

De gierzwaluw, een medebewoner van steden en dorpen

Dick A. Jonkers

Zo rond Koninginnedag speuren veel natuurliefhebbers de lucht af. Het is de tijd waarin de gierzwaluw weer vanuit het overwinteringsgebied in zuidelijk Afrika terugkeert naar zijn broedplaats binnen de bebouwing. Een profiel van een medebewoner van onze streek.

Zomergast

Gierzwaluwen zijn op een kleine witte keelvlek na volledig zwarte zwaluwen die door hun sikkelvormige silhouet eenvoudig te onderscheiden zijn van de andere zwaluwen (boeren-, huis- en oeverzwaluw). Groepjes gierzwaluwen vallen meteen op wanneer zij, voornamelijk in de ochtend en avond, met hoge snelheid tussen de bebouwing doorjagen en daarbij hun schrille "srie srie" laten horen. De gierzwaluw brengt alleen de zomer in de steden en dorpen door. Vanaf juli/augustus is hij op weg naar zijn winterverblijf, brengt daar enige maanden door en gaat al in februari weer op weg voor de terugkeer naar het broedgebied. De gemiddelde snelheid is veertig kilometer per uur zodat onder gunstige weersomstandigheden per etmaal bijna duizend kilometer kan worden afgelegd.

Liefhebbers van bebouwing

Het zijn vogels die vrijwel hun hele leven in de lucht doorbrengen. 's Avonds stijgen zij in groepen op naar een hoogte van 2-3 kilometer en blijven daar, zoals uit radarbeelden is gebleken, met trage vleugelslag rondzweven tot het licht wordt. Alleen broedvogels brengen de nacht in het nest door. Ook de paring vindt in de lucht plaats. Met zijn geopende snavel die eruit ziet als een breed soort trechtertje vangt de gierzwaluw in de vlucht per dag duizenden insecten en ook rondzwevende spinnetjes. Een nuttige vogel! Zelfs het nestmateriaal wordt vliegend verzameld. Het bestaat uit grasjes, strootjes, pluisjes, veertjes en soms snippertjes plastic en papier. In de nestruimte kitten de gierzwaluwen het bijeengegaaide materiaal met speeksel aaneen dat later hard wordt. De gierzwaluw is dan ook verwant aan de salangaan, een klipzwaluw in Zuidoost - Azië, die eetbare vogelnestjes oplevert. Het nest is aanvankelijk niet veel meer dan een opstaand randje dat moet voorkomen dat de eieren weggrollen. Gierzwaluwen broeden in muurholten, - spleten en onder dakpannen, plaatsen die niet altijd even

vlak zijn. Door de uitgesproken trouw aan dezelfde broedplaats groeit het primitieve nestje in de loop der jaren uit tot een heus komvormig nest, waarin de twee tot drie jongen worden grootgebracht. Gierzwaluwen zijn soms liever lui dan moe, getuige hun voorkeur voor oude nesten van huismussen en spreeuwen. Soms broedt een gierzwaluw in een spreeuwenkast en in de bossen in het oosten van Polen broedt hij in boomholten.

Voedseltochten

Regen en harde wind zijn fnuikend voor het voedselaanbod en de vogels wijken dan uit naar andere delen van Europa waar het weer gunstiger is. Jagende gierzwaluwen vallen vaak te ontdekken voor een naderend regen- of onweersfront. Aan de voorkant daarvan bevinden zich grote concentraties insecten.

Gierzwaluwen met jongen kunnen bij ongunstig weer op duizenden kilometers van het nest op zoek gaan naar voedsel. De nog niet vliegvlugge jongen kunnen zich aan dit gedrag aanpassen. De lichaamstemperatuur daalt wanneer zij enkele dagen niet gevoerd worden; zij raken in een soort lethargie, die doet denken aan een winterslaapachtige toestand. Deze situatie verklaart waarom zij enkele dagen zonder voedsel kunnen. De jongen worden weer actief na de terugkeer van de ouders die ze eerst verwarmen en tegelijkertijd voedsel verstrekken.

Hitte is funest

Gierzwaluwen hebben korte krachtige klauwtjes met elk vier naar voren gerichte tenen en scherpe nagels. Zij kunnen zich hierdoor zonder moeite lang vastklemmen aan steile wanden als muren en rotsen, het oorspronkelijke broedgebied. Een zo gespecialiseerde vlieger als de gierzwaluw zal alleen in uitzonderlijke situaties op de grond belanden. Mocht een gezonde gierzwaluw daar terecht komen, dan kan hij moeiteloos weer omhoog komen, als er maar enige tientallen meters vrije ruimte rondom is om langzaam hoogte te kunnen winnen. Broedplaatsen van gierzwaluwen bevinden zich altijd op plaatsen waar de vogels een vrije val van enkele meters kunnen maken om snelheid te krijgen voor het opstijgen. Toch worden er nog wel eens gierzwaluwen op de grond gevonden die niet meer omhoog kunnen komen. Dit zijn volwassen vogels die ergens tegenaan gevlogen of verzwakt zijn, of het zijn jongen die nog niet kunnen vliegen. De laatste categorie heeft het nest te vroeg verlaten. Onder dakpannen kunnen de temperaturen in de zomer oplopen tot boven de vijftig graden Celsius en de jongen gaan dan op zoek naar koelere plaatsen waarbij zij soms naar beneden tuimelen.

Probleemvogels

Door de specifieke voorkeur voor plaatsen onder dakpannen en

muurholten, spleten en dergelijke van huizen en andere gebouwen heeft de soort het de laatste decennia moeilijk gekregen. Afbraak, renovatie en isolatie van oude, maar ook minder oude panden dragen bij tot het verdwijnen van broedgelegenheid. Spleten, gaten en kapotte en scheefliggende pannen worden schaars. Nieuwbouw biedt door de moderne sluitende pannen en een te kleine hellingshoek (< 45 graden) geen soelaas. Gelukkig kan door het verschaffen van kunstmatige nestgelegenheid hulp worden geboden. Er zijn speciale dakpannen, nestkasten en neststenen voor gierzwaluwen en ook architectonische aanpassingen behoren tot de mogelijkheden. In het gebied tussen de Vecht en de Eem is er bij de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken een speciale projectgroep die adviezen en hulp verstrekt. Voorlopig ziet het er naar uit dat nestkasten en neststenen de meeste kans op succes bieden.

Aantallen broedparen in en rond het Gooi

Het is niet eenvoudig vast te stellen waar de gierzwaluwen precies nestelen. Het kost heel wat tijd om een nest te ontdekken. De oudervogels komen met hoge snelheid aanvliegen en zitten met een flits al in de nestholte. Vogelliefhebbers hebben ook vaak niet zo'n trek om op zoek te gaan naar nesten, want het speuren met een verrekijker bij huizen wekt associaties op van loerder en beloerde. Hulp van bewoners is dus meer dan welkom want we weten de nestplaatsen in het overgrote deel van de wijken slechts bij benadering. De gemeenten met de meeste broedparen zijn Hilversum, Bussum en Naarden met respectievelijk ongeveer 1100, 300 en 275 broedparen (Jonkers et al. 1987) Het zijn tegelijkertijd ook de plaatsen met vrij grote oude kernen. In de overige gemeenten, die natuurlijk niet minder belangrijk zijn, huizen ongeveer 400 paren.

Geraadpleegde literatuur

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. 399 p.

Informatie:

Vogelwerkgroep Het Gooi e.o.,
Projectgroep Gierzwaluwen,
Postbus 1028,
1200 BA Hilversum.

Gierzwaluwen vallen op door hun sikkelvormige silhouet

FOTO: P. MUNSTERMAN

